

Mariia Zeniv¹

Międzynarodowe dochodzenie alimentów na rzecz dziecka na tle prawa ukraińskiego

1. Uwagi wstępne

W dzisiejszej dobie globalizacji i dużej mobilności ludzi wielką praktyczną doniosłość stanowi zagadnienie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych w sprawach transgranicznych. A zatem, jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka i współczesna sytuacja w tym zakresie wymagają wspólnych wysiłków ze strony państw oraz integracji działań w skali międzynarodowej. Na tym założeniu opiera się dążenie do międzynarodowej unifikacji norm materialnych oraz kolizyjnych regulujących stosunki prawne z elementem obcym. Odzwierciedleniem tego procesu jest szereg regulacji obowiązujących zarówno na poziomie światowym, regionalnym, jak i poszczególnych krajów. Spośród nich dokumentem o podstawowym znaczeniu jest Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (dalej – konwencja ONZ z 1989r.)², postanowienia której przewidują „prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu” (art. 27).

Zobowiązania alimentacyjne z elementem międzynarodowym stanowią zagadnienie o istotnym znaczeniu także dla ukraińskiego prawa prywatnego międzynarodowego. W zakresie dochodzenia alimentów na Ukrainie zastosowanie mają regulacje międzynarodowe i krajowe. Przy czym, zgodnie z treścią art. 9 Konstytucji Ukrainy,

¹ Mgr, doktorantka, Uniwersytet Jagielloński; *Alma Mater*: Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна (Lwowski Uniwersytet Narodowy imienia Iwana Franki, Ukraina).

² Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r., Dz.U. z 2010 r. Nr 120, poz. 526.

art. 3 Ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym³, art. 8 Kodeksu postępowania cywilnego⁴, art. 10 Kodeksu cywilnego⁵, art. 13 Kodeksu rodzinnego⁶, ratyfikowane umowy międzynarodowe stanowią część porządku prawnego Ukrainy i mają pierwszeństwo przed ustawodawstwem wewnętrznym.

2. Źródła prawa

W systemie źródeł międzynarodowego prawa alimentacyjnego obecnie na terytorium Ukrainy obowiązują następujące akty prawne:

1) umowy wielostronne:

– Konwencja o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzona w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r. (dalej – konwencja nowojorska z 1956 r.)⁷, która w stosunku do Ukrainy zaczęła obowiązywać od 19.10.2006 r.,

– Konwencja o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny, sporządzona w Hadze w dniu 23 listopada 2007 r. (dalej – konwencja haska z 2007 r.)⁸, która w stosunku do Ukrainy obowiązywać zaczęła od 01.11.2013 r.,

– Konwencja o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Mińsku dnia 22.01.1993 r. (dalej – konwencja mińska z 1993 r.)⁹ oraz Protokół do niej z 28.03.1997 r., którą obecnie stosuje się w stosunkach między Ukrainą a innymi państwami na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw,

2) umowy dwustronne o pomocy i stosunkach prawnych, zawierające unormowania dotyczące obowiązku alimentacyjnego, w tym obowiązków rodziców wobec dzieci,

³ Ustawa Ukrainy o prawie prywatnym międzynarodowym z 23.06.2005 r. (Закон України “Про міжнародне приватне право”), Офіційний вісник України, 2005 р., № 29, стор. 48, стаття 1694, код акту 33145/2005; <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

⁴ Kodeks postępowania cywilnego Ukrainy z 18.03.2004 r. (Цивільний процесуальний кодекс України), Офіційний вісник України, 2004 р., № 16, стор. 11, стаття 1088, код акту 28609/2004; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

⁵ Kodeks cywilny Ukrainy z 16.01.2003 r. (Цивільний кодекс України), Офіційний вісник України, 2003 р., № 11, стор. 7, стаття 461, код акту 24654/2003; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

⁶ Kodeks rodzinny Ukrainy z 10.01.2002 r. (Сімейний кодекс України), Офіційний вісник України, 2002 р., № 7, стор. 1, стаття 273, код акту 21469/2002; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

⁷ Konwencja o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzona w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 r., Dz.U. z 1961 Nr 17, poz. 87.

⁸ Konwencja o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny, sporządzona w Hadze w dniu 23 listopada 2007 r., Dz.Urz. UE 2011 L 192

⁹ Konwencja o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Mińsku dnia 22.01.1993 r. (Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах), Офіційний вісник України, 2005 р., № 44, стор. 328, стаття 2824, код акту 34196/2005; http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

3) regulacje krajowe w postaci Ustawy Ukrainy o prawie prywatnym międzynarodowym z dnia 23.06.2005 r., Kodeksu rodzinnego od 10.01.2002 r., Kodeksu postępowania cywilnego od 18.03.2004 r.

3. Prawo właściwe

Postanowienia Ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2005 r. przewidują dwa rozwiązania określające prawo właściwe dla zobowiązań alimentacyjnych na rzecz dzieci. Jest to prawo ojczyście dziecka lub prawo, które jest ściśle związane z odpowiednim stosunkiem prawnym i jeżeli jest korzystniejsze dla dziecka (art. 66). Zgodnie z art. 68 tej ustawy wymóg dotyczący utrzymywania krewnych oraz innych członków rodziny (z wyjątkiem rodziców i dzieci) nie jest spełniony, jeżeli zgodnie z prawem miejsca zamieszkania osoby zobowiązanej zobowiązanie takie nie istnieje¹⁰. Jak wynika z powyższego przepisu, dla unormowania stosunków prawnych z elementem obcym ustawodawca ukraiński posługuje się zasadą najściślejszego związku. Obok stosunków rodzinnych ma ona zastosowanie do wszystkich stosunków prywatnoprawnych, które stanowią przedmiot regulacji ukraińskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym, co przewidziano w art. 4, a mianowicie, że w przypadku braku możliwości określenia prawa właściwego na podstawie obiektywnych norm kolizyjnych oraz braku wyboru prawa, zastosowanie znajduje prawo najściślej związane z danym stosunkiem prywatnoprawnym¹¹.

Warto zaznaczyć, że w ramach stosowania ukraińskiego prawa materialnego uregulowanie obowiązku alimentacyjnego opiera się na następujących przepisach prawa rodzinnego: zarówno prawo do alimentów, jak i obowiązek alimentacyjny ma osobisty charakter i wygasa z chwilą śmierci uprawnionego lub zobowiązanego. Przez odrębny przepis, zamieszczony w art. 1218-1219 Kodeksu cywilnego Ukrainy, prawo do alimentów zostało wyłączone z praw i obowiązków wchodzących w skład spadku, z czego wynika, że nie może ono przejść na spadkobierców. Natomiast podlegają dziedziczeniu i są wymagalne kwoty alimentów, które powstały do dnia śmierci zobowiązanego, ale nie były zapłacone¹².

Według prawa ukraińskiego w pierwszej kolejności obowiązek płacenia alimentów mają rodzice dziecka. Jednak obowiązek alimentacyjny może mieć subsydiarny charakter i obciążyć też dalszych krewnych uprawnionego do alimentacji. W określonych przez prawo

¹⁰ Zob. A. Dowgert, *Ukraińska kodyfikacja prawa prywatnego międzynarodowego*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, Rok XVII, 2008, s. 381.

¹¹ *Ibidem*, s. 369.

¹² Zob. Z. B. Ромовська, *Українське сімейне право*, *Правова єдність*, Київ 2009, s. 380-381.

przypadkach zobowiązanymi do świadczeń alimentacyjnych są dziadkowie (art. 265 Kodeksu rodzinnego Ukrainy), rodzeństwo (art. 267 Kodeksu rodzinnego Ukrainy) oraz macocha i ojczym (art. 268 Kodeksu rodzinnego Ukrainy). Należy wskazać, że od dnia 10.01.2002 r., kiedy nowy Kodeks rodzinny Ukrainy został uchwalony, przepisy artykułów 182–184 wprowadziły stosunkowo nową koncepcję wyznaczenia wysokości alimentów na rzecz dzieci. Polega ona głównie na tym, że decydujące znaczenie ma rzeczywisty stan materialny płatnika alimentacyjnego, a fakt ten podlega udowodnieniu przez powoda w toku postępowania o alimenty. Oprócz tego, ustalając kwotę alimentów na dzieci sąd bierze pod uwagę sytuację materialną uprawnionego, uwzględnia stan zdrowia dziecka i jego rodziców, czy znajdują się na utrzymaniu zobowiązanego do płacenia alimentów inne niepełnoletnie dzieci albo niezdolne do pracy mąż, żona, rodzice, córka, syn, a także inne okoliczności mające istotne znaczenie w konkretnej sprawie¹³.

Należy zaznaczyć, że w Kodeksie rodzinnym Ukrainy jest określony wiek, do osiągnięcia którego dziecku przysługują alimenty. Następuje to po uzyskaniu przez dziecko pełnoletności, tj. 18 roku życia, a w przypadku kontynuacji studiów obowiązek alimentacji ciąży na rodzicach do ukończenia przez dziecko 23 lat. Oprócz tego, w przewidzianych przepisami prawa rodzinnego wypadkach, dorosłe dziecko też ma prawo do otrzymania świadczeń alimentacyjnych od rodziców. Zgodnie z art. 198 Kodeksu rodzinnego Ukrainy, rodzice są zobowiązani do utrzymania swojego pełnoletniego niezdolnego do pracy dziecka, które potrzebuje odpowiedniej pomocy materialnej z ich strony, a oni są w stanie ją zapewnić. Przy tym także warto zauważyć, że prawo ukraińskie ustala minimalną wysokość alimentów na jedno dziecko (art. 182 Kodeksu rodzinnego Ukrainy). Wynoszą one nie mniej niż 30 % wartości minimum socjalnego dla dziecka w danym wieku, które corocznie określa się przez przyjęcie Ustawy o budżet państwowy. Wskazany wymóg ustawowy obowiązuje zarówno w przypadku dochodzenia alimentów na drodze sądowej, jak i przy dobrowolnym ustaleniu alimentów na rzecz dziecka przez zawarcie między rodzicami umowy alimentacyjnej¹⁴.

W świetle prawa ukraińskiego obowiązek alimentacji dziecka nie zależy od przysługiwania rodzicom władzy rodzicielskiej, faktu jej sprawowania, czy też pozbawienia ich władzy rodzicielskiej lub stosowania wobec nich kary pozbawienia wolności¹⁵. Zgodnie z art. 166 Kodeksu rodzinnego, pozbawienie, jak również ograniczenie władzy rodzicielskiej

¹³ *Ibidem*, s. 383.

¹⁴ Zob. więcej na ten temat З. В. Ромовська Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар, Правова єдність, Київ 2009, С. 274-305; М. М. Дякович, Сімейне право, правова єдність, Київ 2009, С. 254-265; В. І. Борисова, І. В. Жилінкова, Сімейне право України, Юрінком Інтер, Київ 2009, С. 179-190.

¹⁵ Zob. З. В. Ромовська, Українське сімейне..., s. 380-381.

nie skutkują wygaśnięciem obowiązku płacenia przez rodzica alimentów na rzecz dziecka. Ponadto, zgodnie z wprowadzonymi do Kodeksu rodzinnego Ukrainy zmianami od dnia 17.05.2016 r., jednocześnie z orzekaniem o pozbawieniu władzy rodzicielskiej sąd zobowiązany jest z urzędu orzec także alimenty na dziecko, nawet w przypadku zrzeczenia się pobierania alimentów na rzecz dziecka przez osobę sprawującą pieczę nad nim.

4. Międzynarodowe postępowanie cywilne

Również wskazać należy, że ukraińska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym obejmuje swoim zakresem kwestię jurysdykcji krajowej w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych. Jako podstawę ustalenia jurysdykcji sądów ukraińskich w danych sprawach wskazano miejsce zamieszkania powoda na terytorium Ukrainy. Przy tym, zgodnie z przepisem art. 77 pkt 2 wskazanej Ustawy, w sprawach dotyczących stosunków między rodzicami a dziećmi jurysdykcja ukraińska jest wyłączna, jeśli obie strony mają miejsce zamieszkania na terytorium Ukrainy. Właściwość miejscowa konkretnego sądu jest określona w przepisach art. 108-114 Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy.

Także warto zaznaczyć, że w Ustawie o prawo prywatne międzynarodowe nie udało się dokonać całościowej kodyfikacji międzynarodowego postępowania cywilnego, chociaż poprzednio było to zamiarem twórców projektu ukraińskiego kodeksu cywilnego. Skutkiem tego jest rozproszenie w różnych aktach prawnych reguł dotyczących tego zagadnienia. Niemniej jednak, unormowania kwestii praw procesowych cudzoziemców i jurysdykcji zostały zawarte w odpowiednich odrębnych rozdziałach Ustawy Ukrainy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2005 r. W przypadku uznania i wykonywania orzeczeń zagranicznych przepisy art. 82 tej ustawy odsyłają do ustawy szczególnej, którą jest Kodeks postępowania cywilnego z 2004 r. (art. 390-401). W odniesieniu do postanowień danego aktu normatywnego, uznanie i wykonywanie obcych orzeczeń odbywa się na dwóch podstawach: jeżeli przewidziano to przepisami umowy międzynarodowej, której stroną jest Ukraina, albo na podstawie zasady wzajemności. Przy uznaniu i zezwoleniu na wykonanie obcych orzeczeń domniemywa się, iż wskazana zasada wzajemności istnieje w relacjach z państwem gdzie orzeczenie zostało wydane. A to z kolei oznacza brak konieczności ustalenia zasad wzajemności¹⁶.

Obok międzynarodowych umów dwustronnych, zagadnienie uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń na terytorium Ukrainy uregulowano w międzynarodowych umowach

¹⁶ Zob. A. Dowgert, *Ukraińska kodyfikacja...*, s. 381-382.

wielostronnych. W omawianym zakresie obowiązuje na Ukrainie konwencja mińska od 1993 r. i Protokół do niej z 28.03.1997 r. Należy przy tym poprzeć słusznie wyrażony w literaturze prawniczej pogląd, iż chociaż współpraca prawna na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw jest znacznie uproszczona, jednak wskutek rozpadu Związku Radzieckiego jedyny i wspólny dla wszystkich byłych Republiki ZSRR system sądownictwa został przetransformowany w odrębne systemy sądowe suwerennych i niepodległych państw i dlatego wykonywanie orzeczeń pochodzących z państw należących do Wspólnoty Niepodległych Państw odbywa się na zasadzie traktowania ich jako orzeczeń sądów zagranicznych¹⁷.

5. Uwagi końcowe

Dochodzenie roszczeń alimentacyjnych w sprawach z elementem transgranicznym ma istotne znaczenie także dla Ukrainy. W szczególności, ważność i praktyczna doniosłość danego zagadnienia polegają na tym, że z uwagi na przystąpienie przez Ukrainę do konwencji nowojorskiej z 1956 r. i konwencji haskiej z 2007 r. Ukraina stała się częścią międzynarodowego systemu dochodzenia alimentów na rzecz dzieci za granicą. Ponadto, w danym zakresie Ukrainę wiąże szereg umów dwustronnych o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, a także Ukraina jest częścią obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw. A to rodzi potrzebę ustalenia relacji między normami o różnej genezie w zakresie zobowiązań alimentacyjnych oraz stosowania odpowiedniego aktu prawnego. W odniesieniu do tego na uwagę zasługuje wyrażona w art. 52 konwencji haskiej z 2007 r. zasada stosowania skuteczniejszych norm oraz bardziej uproszczonych i szybszych procedur. Dlatego uwzględnienie w prawie, w tym prawie prywatnym międzynarodowym, w jak największym stopniu dobra dziecka, powinno być fundamentem również rozwiązań służących dochodzeniu alimentów w sytuacjach międzynarodowych.

¹⁷ Zob. Ю. Притика, Актуальні питання визначення понять визнання і виконання рішень іноземних судів, „Право України”, 2013, № 7, s. 199.